

COMTAT DE BARCELONA I PRINCIPAT DE CATALUNYA. SOBRE L'ÚS HISTORIOGRÀFIC ANÒMAL DEL VOCABULARI POLÍTICOJURÍDIC HISTÒRIC

Cristian Palomo Reina
Universitat Jaume I

Resum

El present estudi exposa alguns dels problemes causats per un ús excessiu, en època contemporània, del concepte de *comtat* com a categoria politicojurídica definitòria de la Catalunya de l'Antic Règim, en detriment del concepte de *principat*. Aquest, malgrat que entre els segles XIV i XIX és la categoria politicojurídica per excel·lència de la comunitat política catalana, sovint ha romàs oblidat, ignorat o tergiversat per part d'una historiografia que no s'ha interessat gaire en la història conceptual. Per a demostrar la preponderància històrica del concepte de *principat* enfront del de *comtat* en relació amb la Catalunya baixmedieval i altmoderna, en aquest article es reconstrueix sintèticament la història conceptual de *comtat de Barcelona* i de *Principat de Catalunya* per a, a continuació, fer una anàlisi de la utilització d'ambdós conceptes en els dietaris de la Diputació del General de Catalunya i del Consell de Cent de Barcelona a l'inici del segle XVIII. Finalment, s'ofereix una hipòtesi sobre les raons històriques que han generat aquesta problemàtica historiogràfica.

Paraules clau: història conceptual, Principat de Catalunya, comtat de Barcelona, edat mitjana, edat moderna, historiografia, dietaris.

CONDADO DE BARCELONA Y PRINCIPADO DE CATALUÑA. SOBRE EL USO HISTORIOGRÁFICO ANÓMALO DEL VOCABULARIO POLÍTICO-JURÍDICO HISTÓRICO

Resumen

El presente estudio expone algunos de los problemas causados por un uso excesivo, en época contemporánea, del concepto de *condado* como categoría político-jurídica definitoria de la Cataluña del Antiguo Régimen, en detrimento del concepto de *principado*. Este, a pesar de ser entre los siglos XIV y XIX la categoría político-jurídica por excelencia de la comunidad política catalana, a menudo ha permanecido olvidado, ignorado o tergiversado por parte de una historiografía que no se ha interesado demasiado en la historia conceptual. Para de-

mostrar la preponderancia histórica del concepto de *principado* en frente del de *condado* en relación con la Cataluña bajomedieval y altomoderna, en este artículo se reconstruye sintéticamente la historia conceptual de *condado de Barcelona* y de *Principado de Cataluña* para, a continuación, realizar un análisis de la utilización de ambos conceptos en los dietarios de la Diputació del General de Catalunya i del Consell de Cent de Barcelona a inicios del siglo XVIII. Finalmente, se ofrece una hipótesis sobre las razones históricas que han producido esta problemática historiográfica.

Palabras clave: historia conceptual, Principado de Cataluña, condado de Barcelona, edad media, edad moderna, historiografía, dietarios.

COUNTY OF BARCELONA AND CATALUNYA PRINCIPALITY.
ABOUT THE UNUSUAL HISTORIOGRAPHY USE OF POLITICAL
AND LEGAL HISTORIC VOCABULARY

Abstract

This review shows some of the issues caused by an excessive use, in the contemporary period, of the concept *county* instead of *principality* as a political and legal category to define the Catalunya of the Old Regime. Although, *principality* was the most common juridic and legal category for the political community in Catalunya, it often remained forgotten, ignored or distorted by a historiography that was never interested in the historical meaning. To prove the historical importance of the concept *principality* versus *county* referring to the Late Middle Age and Early Modern Age Catalunya, this article reconstructs the historical concept of *Barcelona County* and *Principality of Catalunya* and goes on to analyze the use of both concepts in the diaries of the Diputació del General de Catalunya and the Consell de Cent at the beginning of the XVIIIth century. Finally, it offers an hypothesis about the historical reasons that caused this historiography issue.

Keywords: conceptual history, Principality of Catalunya, Barcelona county, Middle Age, Modern Age, historiography, dairies.

COMTÉ DE BARCELONE ET PRINCIPAUTÉ DE CATALOGNE.
SUR L'USAGE HISTORIOGRAPHIQUE ANOMAL DU VOCABULAIRE
POLITICO-JURIDIQUE HISTORIQUE

Résumé

La présente étude expose certains des problèmes soulevés par l'usage excessif, à l'époque contemporaine, du concept de *comté* comme catégorie politico-juridique définitoire de la Catalogne d'Ancien Régime, au détriment du concept de *principauté*. Ce dernier, bien qu'il ait constitué la catégorie politico-juridique par excellence de la communauté politique catalane entre les XIVe et XIXe siècles, a été souvent oublié, ignoré ou dénaturé par une historiographie

ne s'interessant guère à l'histoire conceptuelle. Pour démontrer la prédominance historique du concept de *principauté* sur celui de *comté* en ce qui concerne la Catalogne du Moyen Âge tardif et de la haute modernité, cet article retrace synthétiquement l'histoire conceptuelle de *comté de Barcelone* et de *principauté de Catalogne*, pour se livrer ensuite à une analyse de l'usage de ces deux concepts dans les journaux de la Diputació del General de Catalogne et du Consell de Cent de Barcelone au début du XVIIIe siècle. Enfin, il propose une hypothèse sur les raisons historiques qui ont provoqué cette problématique historiographique.

Mots-clés: histoire conceptuelle, Principauté de Catalogne, comté de Barcelone, Moyen Âge, Âge Moderne, historiographie, journaux.

1. INTRODUCCIÓ

Resulta prou comú que les persones que habiten els territoris de parla catalana, com a mínim les que sintonitzen les retransmissions sobre meteorologia de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, identifiquin l'expressió *el Principat* amb *Catalunya*, concretament amb la part de Catalunya que es troba dins del Regne d'Espanya. Així, el nom *principat* s'empra per a distingir la Catalunya austral de la part més septentrional del país, que roman des del 1659 sota domini francès, així com també de la resta de territoris catalanòfons: illes Balears i Pitiüses, País Valencià, Franja de Ponent a l'Aragó i, fins i tot, Andorra, a despit que aquest estat pirinenc posseeix oficialment la categoria política de *principat*.

També resulta habitual trobar aquesta assimilació del corònim *Catalunya* amb *principat* en diversos àmbits del món de l'ensenyament i del món acadèmic catalans. Per a il·lustrar aquesta realitat he repassat el llibre de text sobre història d'Espanya i de Catalunya de quan cursava batxillerat i he pogut observar que, de tant en tant, s'empra el mot *Principat* com a sinònim de *Catalunya*, però sense que mai s'expliqui per què Catalunya fou un principat, ni si aquesta denominació era gaire emprada o, inclús, era políticament oficial en les èpoques medieval i moderna.¹

Hom pot pensar que aquesta mancança és ben normal en un manual d'història d'educació secundària, on, d'una banda, els autors han de ser molt sintètics i, de l'altra, no s'acostuma a fer història conceptual. No obstant això, el mateix fenomen es produeix tant en obres actuals de divulgació d'història de Catalunya² com en rellevants obres de consulta i formació de primer ordre. Així, per exemple, malgrat que el *Diccionari d'història de Catalunya* conté l'entrada «principat», no diu res de la relació de la paraula amb la comunitat política catalana de l'Antic Règim, ja

1. Agustí ALCOBERRO (coord.), *Batxillerat. Història*, Barcelona, Teide, 2006, p. 53, 65, 90, 97 i 101.

2. José Enrique RUIZ-DOMÈNEC, *Informe sobre Catalunya. Una història de rebel·lia (777-2017)*, Barcelona, Rosa dels Vents, 2018.

que només indica que el nom *principat* fou emprat per a denominar els ducats d'or encunyats a Barcelona i Perpinyà des del regnat de Ferran II d'Aragó,³ mentre que el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans recull les accepcions següents:

1 m. [LC] Dignitat de príncep. *Aspirar al principat*. 2 m. [LC] Territori subjecte a la sobirania d'un príncep, especialment petit estat el sobirà del qual porta el títol de príncep. *El Principat de Mònaco*. 3 m. [RE] [usat generalment en pl.] En angelologia tradicional cristiana, àngel que pertany al primer cor de la tercera jerarquia. 4 m. [NU] Moneda catalana d'or feta encunyar per Ferran II de Catalunya-Aragó, amb igual pes i llei que els ducats venecians i un valor de 12 rals o croats.⁴

Observant aquest oblit envers l'històric Principat de Catalunya, resulta fàcil deïdur que som davant d'una anomalia historiogràfica. I és que, encara que *principat* fou durant l'Antic Règim la categoria oficial i predominant per a definir políticament el territori català —com queda profusament patent en la documentació històrica entre la segona meitat del segle XIV i l'inici del XIX—, al llarg de l'època contemporània en l'àmbit de l'ús públic de la història s'ha fomentat la concepció que la terra catalana fou un comtat perquè *Catalunya* i *comtat de Barcelona* eren termes politicojurídics i geopolítics equivalents. Aquest fet, sense els matisos històrics escaients, ha comportat, en primer lloc, una representació historiogràfica exagerada de la categoria de *comtat* en detriment de la de *principat* i, en segon lloc, que s'arribi a divulgar com a certa l'existència del fictici *comtat de Catalunya* i, àdhuc, que tot plegat sigui aprofitat per publicacions acadèmiques que es dediquen més a nodrir picabaralles politicoidentitàries que no pas a la recerca i a la divulgació rigorosa.

En tenim un exemple en la confecció de la lletra que avui dia es considera la versió antiga de l'himne nacional de Catalunya. Abans que Emili Guanyavents escrigués la lletra actual de l'himne *Els segadors* (1897), que comença amb «Catalunya triomfant, tornarà a ser rica i plena», el compositor Francesc Alió publicà la versió antiga (1892), basant-se en les versions històriques recollides pel cèlebre sacerdot osonenc Jacint Verdager unes dècades abans. Tanmateix, Alió hi afegí diversos canvis. Un d'ells fou la substitució del primer vers de les versions recopilades per mossèn Cinto, que s'iniciaven amb «Ai ditxosa Catalunya, qui t'ha vista rica i plena!» i «Catalunya, Catalunya, Catalunya rica i plena!», per «¡Catalunya, comtat gran, qui t'ha vista rica y plena!». D'aquest canvi es queixava, coetàniament, el canonge vigatà Jaume Collell, bon coneixedor de les balades històriques, tot recordant «[...] que mai s'ha dit Com-

3. Jesús MESTRE (dir.), *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1992, p. 851.

4. *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2007, p. 1357.

tat á Catalunya, sinó Principat, que fou la reunió de tots los antichs Comtats de la terra catalana».⁵ La seva protesta, però, no fou presa en consideració.

Així, mentre que no es qüestiona la categoria de *comtat* per a la Catalunya pre-liberal, certa historiografia —que no s'està d'emprar la història conceptual com a eina de combat ideològic— sí que posa en dubte la natura política del sintagma *principat de Catalunya*. Com a mostra citem un llibre del 2016 escrit per un quartet de doctors en economia (Gabriel Tortella, José Luis García Ruiz, Clara Eugenia Núñez, Gloria Quiroga) amb l'objectiu de combatre l'independentisme català, ja que, segons diuen, «la testarudez obcecada de los separatistas se debe en gran parte a una interpretación falsa de la historia de Cataluña».⁶ En relació amb el Principat de Catalunya, els mateixos autors indiquen:

[...] hablar, como hacen algunos historiadores nacionalistas, del Principado de Cataluña como un reino independiente no tiene mucho sentido ni fundamento. El Condado de Barcelona quedó unido a Aragón por vía matrimonial (la misma por la que se unirían tres siglos más tarde Castilla y Aragón) y sus herederos y descendientes serán reyes de todo el territorio (Aragón, Condado de Barcelona, más las tierras reconquistadas); nunca fue *Principado* oficialmente, sino que los condes de Barcelona se asignaban este título por considerarse Barcelona el *primero* o *principal* de los condados catalanes, título que siglos después serviría para referirse a esta zona (dado que había otros reinos en la Corona de Aragón, como Valencia y Mallorca), pero sin las connotaciones políticas que los nacionalistas han querido darle.⁷

Davant d'aquest panorama, hem considerat oportuna —si no imperiosa— la redacció d'aquest article, en què:

a) S'exposa l'estat actual de l'estudi de la història dels conceptes politicojurídics de *comtat* o *principat* baixmedievals i altmoderns a Catalunya.

b) Es reconstrueix sintèticament la història conceptual del *comtat de Barcelona* i del *principat de Catalunya*.

c) Es comparen la semàntica i l'ús d'ambdós conceptes a inicis del segle XVIII a partir dels *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* (d'ara endavant, DGC)⁸ i del

5. Jaume AYATS, *Els Segadors: de cançó eròtica a himne nacional*, Barcelona, L'Avenç, 2011, p. 29-31 i 36.

6. Gabriel TORTELLA et al., *Cataluña en España. Historia y mito*, Madrid, Gadir, 2016, p. ix.

7. Gabriel TORTELLA et al., *Cataluña en España*, p. 13-14.

8. Aquesta sèrie documental fou redactada pels successius escrivans racionals de la Diputació del Principat entre el mes d'octubre del 1411 i el de gener del 1710, moment a partir del qual ja no es disposa de la versió final, sinó que existeixen únicament els esborranys del dietari que serviren de base per a la redacció final, els quals arriben fins al dia 10 de desembre de 1713. Per a aquest estudi hem utilitzat la versió

Manual de novells ardots vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní (a partir d'ara, MNA),⁹ documentació confegida per dues institucions protagonistes de la història política catalana del període: la Diputació del General de Catalunya i el Consell de Cent de Barcelona, respectivament. En aquests dietaris s'annotaven diàriament les notícies de caràcter polític, administratiu, econòmic, militar i simbòlic que eren considerades rellevants per a l'administració del país i, així mateix, s'hi cosia i/o s'hi copiava la correspondència que els governs de Barcelona i de la Diputació mantenien amb la resta d'institucions i autoritats de Catalunya, incloent-hi la Corona, i, en general, amb altres de la monarquia hispànica i d'alienes a aquest imperi dinàstic. Per tant, les anàlisis realitzades en ambdues fonts poden aproximar-nos a l'ús que donaven als conceptes que ens ocupen tant l'elit dirigent catalana com la del conjunt hispànic i, en certa manera, la de l'uropeu.

d) Finalment, s'ofereix una hipòtesi sobre el menysteniment historiogràfic del nom *principat de Catalunya*.

2. LA HISTÒRIA CONCEPTUAL APLICADA A LA CATALUNYA MEDIEVAL I ALTMODERNA

Per motiu de la gran mutabilitat del llenguatge i la semàntica, el coneixement del vocabulari històric resulta clau per a l'avenç científic del coneixement de les èpoques pretèrites. Tanmateix, la història conceptual i l'estudi dels conceptes de tipus geopolític i politicojurídic com *comtat*, *principat*, *regne* o *corona*, per a esmentar-ne alguns, no ha estat, fins fa ben poc, quelcom que inquietés gaire els historiadors que tracten sobre la història de la Catalunya anterior a l'ensulsiada del 1714.

En relació amb els conceptes geopolítics existeixen treballs desiguals de medievalistes, modernistes i iushistoriadors com Jesús Lalinde,¹⁰ Flocel Sabaté,¹¹ Stefano

editada per Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, 10 v., vol. ix i x (1689-1714) Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994-2007.

9. Els dietaris del Consell de Cent de la ciutat de Barcelona o *Manual de novells ardots* són una sèrie documental redactada pels successius escrivans racionals del consistori barceloní entre els anys 1390 i 1714 i continuada per l'Ajuntament de Barcelona fins l'any 1839. Per a confeccionar el present estudi ens hem servit de la versió editada per Frederich SCHWARTZ Y LUNA i Francesch CARRERAS I CANDI (ed.), *Manual de novells ardots vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, edició a cura de l'Ajuntament de Barcelona, 28 v., Barcelona, Impremta de'n Henrich y Companyia, en Comandita, 1892-1975, la qual recull la cronologia que va de l'any 1390 al 1714. Particularment, hem utilitzat els volums XXIII-XXVIII, que corresponen al període 1698-1714.

10. Jesús LALINDE, «Depuración histórica del concepto de Corona de Aragón», a Esteban SARASA i Eliseo SERRANO (coord.), *La Corona de Aragón y el Mediterráneo: siglos XV-XVI*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1997, p. 433-458.

11. Flocel SABATÉ, *El territori de la Catalunya medieval: percepció de l'espai i divisió territorial al*

Maria Cingolani¹² i Jaume Sobrequés¹³ per al període medieval, així com Aquilino Iglesia¹⁴ i Maria Grau¹⁵ per al segle XVII. Una característica compartida per tots aquests estudis és la tendència a centrar-se més en l'aspecte semàntic que no pas en la quantificació sistemàtica, tasca més àrdua però sens dubte vital per a comprendre la importància dels conceptes per a la societat i comparar-los entre ells. En aquest sentit, els estudis d'Elisabet Mercadé,¹⁶ Xavier Torres¹⁷ i Cristian Palomo¹⁸ posen èmfasi tant en els aspectes quantitius com en els sistemàtics.

Tot i l'eixut panorama —ja que entre el més antic i el més modern d'aquests treballs han transcorregut quatre dècades—, en el cas concret de *principat* l'etimologia del concepte i la història de com aquest es convertí en l'estatus geopolític definitori de Catalunya són ben coneguts en l'àmbit acadèmic.

llarg de l'edat mitjana, Barcelona, Rafael Dalmau, 1997, p. 339-340; Flocel SABATÉ, «Identitat i representativitat social a la Catalunya baixmedieval», a Àngel CASALS (dir.), *El Compromís de Casp: negociació o imposició?*, Cabrera de Mar, Galerada, 2013, p. 53-93; Flocel SABATÉ, *Percepció i identificació dels catalans a l'edat mitjana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2016; Flocel SABATÉ, «Maison et Couronne d'Aragón», a Jean-Pierre JARDIN, Annabelle MARÍN, Patricia ROCHWERT-ZUILLI i Hélène THIEULIN-PARDO (dir.), *Histoires, femmes, pouvoirs. Péninsule Ibérique (IXe-XVe siècle): Mélanges offerts au Professeur Georges Martin*, París, Classiques Garnier, 2018, p. 763-777.

12. Stefano M. CINGOLANI, *La formació nacional de Catalunya i el fet identitari dels catalans (785-1410)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2015.

13. Jaume SOBREQUÉS, *Consolidació i majoria d'edat del fet identitari català (1410-1714)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2015.

14. Aquilino IGLESIA, «Pau Claris y la soberanía nacional catalana. Notas», a *Actas del IV Symposium de Historia de la Administración*, Madrid, Instituto Nacional de la Administración Pública, 1983, p. 401-450.

15. Maria GRAU, «Feliu de la Peña, una visió actual de Catalunya com a país», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 7 (1987), p. 125-145.

16. Elisabet MERCADÉ, «Una aproximació a la idea de Catalunya a partir de l'anàlisi del vocabulari polític emprat per anomenar-la, 1701-1702 i 1705-1706», a Mamés CISNEROS, Mercè MORALES i Mercè RENOM (coord.), *L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2007, p. 275-288.

17. Xavier TORRES, *Naciones sin nacionalismo. Cataluña en la monarquía hispánica (siglos XVI-XVII)*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2008.

18. Cristian PALOMO, «Nació, pàtria, província i terra. Conceptes del vocabulari polític i patriòtic en el *Dietari de l'Antich Consell Barceloní* durant la Guerra de Successió (1705-1714)», dins Ramon GRAU (coord.), *Ciutat, monarquia i formacions estatals, segles XIII-XVIII: XIV Congrés d'Història de Barcelona, 2015. Comunicacions*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, p. 215-229; Cristian PALOMO, *Identitat i vocabulari polític a Catalunya durant la Guerra de Successió*, tesi doctoral, Cerdanyola del Vallès, Universitat Autònoma de Barcelona, 2018; Cristian PALOMO, «Denominaciones históricas de la Corona de Aragón. Balance crítico e historiográfico», *eHumanista/IVITRA*, núm. 16 (2019), p. 160-180; Cristian PALOMO, «Una comparativa dels conceptes "Espanya" i "Catalunya" a inicis del segle XVIII: el seu ús en els dietaris institucionals de Barcelona i del General de Catalunya», *SCRIPTA. Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*, núm. 14 (2019) p. 83-107, i Cristian PALOMO, «De les constitucions i altres drets de la pàtria. Aproximació al concepte "pàtria" i al dret públic català anterior al 1714», *Revista Catalana de Dret Públic*, núm. 60 (2020), p. 212-227.

D'una banda, sabem que la paraula catalana *principat* prové de la forma masculina del substantiu llatí *principatus*, que en l'antiguitat significava 'preeminència', 'supremacia', 'sobirania' o 'poder', i el qual, al seu torn, deriva de l'adjectiu *princeps*, *-īpis*, és a dir, 'capdavanter' o 'principal'.¹⁹ Un mot, *princeps*, que en la cristiandat romangué íntimament associat de manera genèrica amb el poder sobirà dels monarques, arran del seu ús per part dels antics emperadors romans.

D'altra banda, tenim ben documentats els conceptes de *princep* i *principat* en l'àmbit medieval català, els quals es poden resseguir des de les seves primeres aparicions fins al moment en què *principat* quedà afermat com el títol polític oficial del conjunt territorial català.

3. DUES CATEGORIES POLITICOJURÍDIQUES PER A UNA MATEIXA TERRA: COMTAT DE BARCELONA I PRINCIPAT DE CATALUNYA

Originàriament, l'expressió *comtat de Barcelona* feia referència només al seu territori estricte (en els primers temps, les zones del Vallès i el Maresme i les planes litorals de Barcelona, del Maresme i del Llobregat, i, més endavant, també el territori del Penedès, incloent-hi les cadenes muntanyoses de totes les àrees esmentades), sobre el qual el comte exercia el seu poder com a oficial del rei franc i, ja clarament de l'onzena centúria en endavant, com a sobirà. En el transcurs dels segles X-XII els comtes de Barcelona esdevingueren sobirans hereditaris dels comtats de Girona, Osona, Besalú, Cerdanya, Rosselló i Pallars Jussà. Tanmateix, almenys ja en el segle XII, els comtes barcelonins no actuaven respecte a aquests dominis com a comtes autònoms de Girona, de Besalú o de Pallars Jussà, ja que —fora dels moments immediatament posteriors a les incorporacions de nous comtats catalans al domini dels comtes barcelonesos— les noves titulacions comtals foren subsumides en la titulació barcelonesa. De la mateixa manera, els territoris islàmics de Tortosa (1148) i Lleida (1149), conquerits pel comte Ramon Berenguer IV, també passaren a formar part del comtat de Barcelona.²⁰

Doncs bé, és just en la segona meitat del segle XII quan comencem a trobar en la documentació el mot *Catalunya* com una suma de comtats: els d'Empúries, Pallars Sobirà i Urgell més el de Barcelona. Un gran comtat, aquest darrer, que incloïa en el seu si, com acabem d'exposar, els territoris de Barcelona, Girona, Osona, Besalú, Lleida, Tortosa, Pallars Jussà, Cerdanya, Rosselló i, a temporades, Ribagorça.

Pel que fa a *principat*, ja en els segles X i XI podem documentar de manera esporàdica *princeps* com a titulació honorífica no lligada a un territori no transmissible,

19. Antoni SEVA (dir.), *Diccionari llatí-català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2007, p. 1112.

20. Flocel SABATÉ, «Els primers temps: segle XII (1137-1213)», a Ernest BELENGUER (dir.), *Història de la Corona d'Aragó*, vol. 1, Barcelona, Edicions 62, 2007, p. 44-65.

emprada per diversos comtes d'arreu del comtats catalans,²¹ tot i que amb pas el temps és cada cop més acaparada pels comtes de Barcelona.²² Posteriorment, entre els segles XII i XIV, el significat monàrquic d'arrel imperial del mot *princeps* rep una gran embranzida a les corts d'Europa amb l'arribada del dret d'arrel romana adaptat al món feudal. En el cas del nord-est de la península Ibèrica, observem que durant el regnat de Ramon Berenguer IV (1131-1162), aquest comte de Barcelona no dubtà a intitular-se *princeps aragonensis* com a solució per a proclamar-se sobirà d'Aragó sense emprar el títol de *rex*, mitjançant fórmules com «regnante comes Barchinone in Aragon» o «regnante comes Barchinonensis et princeps Aragonensis»,²³ mentre que en els *Usatges de Barcelona* —escrits en temps d'aquest comte o del seu fill, el rei Alfons I— el comte barceloní és anomenat *princeps* i l'espai català on teòricament exerceix la seva autoritat pot ser anomenat ocasionalment *principatum*.²⁴

Ja en el segle XIII, l'acumulació de comtats per part del comte de Barcelona i la seva pretensió sobirana sobre tot Catalunya comportaren la consolidació del fet que el sintagma *comtat de Barcelona* se cenyís no només al territori català sota domini directe del comte de Barcelona, sinó també als territoris de la resta de comtes catalans. Així, el rei Jaume I d'Aragó establí els límits territorials del «comitatum Barchinone cum universa Catalonia a Salsis usque Cincham» (1244).²⁵ Aquesta Catalunya, en què restaven inclosos els comtats de Ribagorça i Pallars Sobirà, era l'herència que el rei Jaume —abundós en descendència— pretenia llegar al futur comte de Barcelona, el seu fill secundogènit Pere,²⁶ el qual fou jurat com a futur «dominum naturalem Cathalonie et dominum naturalem et comitem Barchinone» (1251) i qui més tard fou directament anomenat «heredi Catalonia» (1257 i 1258).²⁷ En la segona meitat de la tretzena centúria resultava tan clara la inclusió de la resta de comtats catalans a Catalunya que el mateix comte barcelonès, el rei Jaume I d'Aragó, en el capítol 392 de la seva crònica rememora un discurs que feu l'any 1264 on digué que a Catalunya «hi ha quatre comtes, ço és, lo comte d'Urgell e el comte d'Empúries e el comte de Foix e el comte de Pallars», sense comptar-se a si mateix com a comte de Barcelona, Rosselló i Cerdanya perquè era, allora, rei d'Aragó, Mallorca i València.²⁸

21. Josep Maria SALRACH, «La legitimación del poder condal en los orígenes de Cataluña», a Pascual MARTÍNEZ SOPENA i Ana RODRÍGUEZ (ed.), *La construcción medieval de la memoria regia*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2011, p. 21-32.

22. Stefano M. CINGOLANI, *La formació nacional de Catalunya*, p. 101-104 i 110.

23. Vegeu aquests i altres exemples a Cristian PALOMO, «A propòsit de les teories de la creació de la corona d'Aragó mitjançant el casamiento en casa i l'extinció del llinatge barceloní el 1137», *Revista de Dret Històric Català*, vol. 17 (2018), p. 11-58, esp. p. 56.

24. Stefano M. CINGOLANI, *La formació nacional de Catalunya*, p. 143.

25. Stefano M. CINGOLANI, *La formació nacional de Catalunya*, p. 168.

26. Flocel SABATÉ, *Percepció i identificació*, p. 46.

27. Stefano M. CINGOLANI, *La formació nacional de Catalunya*, p. 168.

28. Ferran SOLDEVILA (ed.), *Les quatre grans cròniques. I. Llibre dels feits del rei En Jaume*, revisió

D'altra banda, en el transcurs del segle XIII la concepció romanista del *princeps* com a monarca de la seva terra es va afermant en textos catalans cabdals del període, com les *Commemoracions* tradicionalment atribuïdes al jurista Pere Albert o el *Llibre del rei en Pere d'Aragó e dels seus antecessors passats*, de Bernat Desclot. En el primer es pot veure que Catalunya comença a prendre dimensió d'una *res publica* per la qual el sobirà vetlla a mode de *princeps terrae*,²⁹ mentre que en la crònica se'n parla de l'usatge de Barcelona que obliga «los hòmens de sa terra» a ajudar el «príncep de Catalunya, comte de Barcelona» en la guerra.³⁰

Els reis d'Aragó del segle XIII i de la primera meitat del XIV no proclamaven pas que eren només prínceps sobirans dels comtats que dominaven directament en la seva condició de comtes de Barcelona, sinó que ho eren de tot Catalunya. Els comtes catalans del període —els d'Urgell, Empúries, Pallars, Prades, Rosselló-Cerdanya i el de Foix, en la seva condició de vescomte de Castellbò— havien de reconèixer el comte barceloní i rei aragonès com a senyor feudal i sobirà terrenal en els territoris de la Corona d'Aragó. Llavors, no sembla pas casual que el pas fonamental per a establir oficialment Catalunya com a *principat* sigui en el marc d'un gravíssim conflicte entre el sobirà catalanoaragonès i el comte català més poderós després d'ell: el rei de Mallorca. L'any 1343, en el seu procés judicial contra Jaume III, rei de Mallorca i comte de Rosselló i Cerdanya, el rei d'Aragó Pere III el Cerimoniós no s'estigué d'identificar-se com a «Príncep de Cathalunya»,³¹ tot declarant sobre els comtats septentrionals que:

[...] los dits comtats et terres són de, et dins, Cathalunya et del Principat de Cathalunya en lo qual nós, axí con a hereu universal d'aquell Senyor Rey En Jacme [I d'Aragó] per mijà de nostres predecessors Reys d'Aragó havem succeït et regnam [...] Rosselló tots temps sia estat dins les limitacions del Principat de Cathalunya, et axí u dien les leys et constitucions de la pàtria, ço és, que Cathalunya és de Montsó a Salses inclusive.³²

filològica de Jordi Bruguera i revisió històrica de Maria Teresa Ferrer i Mallol, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2007, p. 413. Observem que entre els comtes de Catalunya esmentats pel sobirà catalanoaragonès no apareix el comte Nunó Sanç de Rosselló i Cerdanya (cosí germà del rei d'Aragó Pere I el Catòlic, pare del rei Jaume) perquè, segons el mateix Jaume, aquestes paraules foren pronunciades a les Corts de Saragossa de l'any 1264 i el predit comte havia mort l'any 1241, per la qual cosa els seus comtats passaren al domini directe de Jaume I. En canvi, el comte de Foix, malgrat que no era un comte català, és identificat pel rei com un dels comtes de Catalunya perquè el de Foix també era vescomte de Castellbò.

29. Elisabet FERRAN, *El jurista Pere Albert i les «Commemoracions»*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2001.

30. Stefano M. CINGOLANI (ed.), *Bernat Desclot. Llibre del rei en Pere*, Barcelona, Barcino, 2010, cap. 139.

31. Manuel de BOFARULL (ed.), *Colección de documentos inéditos*, vol. 30, Barcelona, Imprenta del Archivo, 1866, p. 304.

32. Manuel de BOFARULL (ed.), *Colección de documentos inéditos*, p. 303-308.

A partir de llavors l'expressió *principat de Catalunya* comença a sovintejar en la documentació fins al punt que en el darrer quart del segle XIV *principat* s'ha consolidat com a categoria politicojurídica i geopolítica de Catalunya, igual que el concepte de *regne* serveix per a categoritzar l'Aragó, València i Mallorca en els àmbits polític, jurídic i territorial. Així, l'any 1376 el rei Pere III, parlant a les Corts de Montsó reunides per a la defensa de Catalunya en vista d'un atac de Lluís, duc d'Anjou i comte de Provença, exposa:

En nom de Déu. Sàpient tuyt que'l General de Cathalunya, ço és, los tres braçes del Principat de Cathalunya ajustats solempnament et constituïts en les Corts general [s], les quals lo senyor rey de present celebre als habitants de tots sos regnes et terres [...]. Per ço los dits III braços de Cathalunya, qui representen tot lo General del dit Principat, constituïts en les dites Corts generals [...].³³

Pocs anys després, en les Corts del regne d'Aragó de l'any 1381 es va voler expulsar el noble Hug d'Anglesola perquè «es notoriament catalan e domiciliado et heredado en el principado de Cataluenya, et catalan ne otro ninguno strangero del dito regno non podian seyer en las ditas Cortes».³⁴ El mateix sentit polític, jurídic i geogràfic el trobem el 1383 quan en les Corts de Montsó són mencionats al rei Pere III els «furs, privilegis, constitucions et altres libertats atorgats als vostres Regnes, Principat et terres»,³⁵ i també en les Corts de Montsó dels anys 1388-1389 quan, en relació amb els seus quatre vicereines reials, el rei Joan I d'Aragó ordena que «.I. sia del regne d'Aragó, altre del regne de València, altre del regne de Mallorques e altre del principat de Cathalunya».³⁶

Recapitulant i sense entrar en per què per a Catalunya s'escollí la categoria de *principat* en comptes de la sinònima i molt més habitual de *regne*, tema del qual ja he tractat profusament en una altra publicació,³⁷ ja a l'inici del segle XIV restava totalment consolidat el fet que ésser comte de Barcelona equivalia a posseir el domini superior sobre tot el territori català, mentre que en el tombant del segle XIV ja trobem plenament consolidada la concepció política que Catalunya és un *principat* i que el príncep sobirà d'aquest *principat* és el rei d'Aragó, com a portador de les titulacions comtals

33. Stefano M. CINGOLANI, *La formació nacional de Catalunya*, p. 241. Els parèntesis i els claudàtors són de Stefano M. Cingolani.

34. José Ángel SESMA (dir.), *Acta Curiarum Regni Aragonum. Tomo V*, Saragossa, Gobierno de Aragón, 2009, p. 37.

35. José Ángel SESMA (dir.), *Acta Curiarum Regni Aragonum*, p. 219.

36. José Ángel SESMA (dir.), *Acta Curiarum Regni Aragonum*, p. 330.

37. Vegeu una explicació detallada sobre aquesta qüestió a Cristian PALOMO, «Noves perspectives per a una qüestió no resolta: per què Catalunya fou un principat i no un regne?», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 50/1 (2020), p. 323-352.

de Barcelona, Rosselló i Cerdanya. Per consegüent, en les Corts de 1413 el bisbe de Barcelona feu una suplicació en nom del braç eclesiàstic per a defensar la preeminència règia davant dels magnats, nobles i cavallers, al·legant que:

No és versemblant que algú no hagués en lo dit principat de Catalunya potestat de fer llei sinó lo comte de Barcinona així com a príncep e senyor del principat de Catalunya, per lo qual foren fets los usatges de Barcinona; lo qual posà llei entre los magnats, comtes, nobles e cavallers.³⁸

Aquesta equivalència que feia sinònims *Catalunya*, *comtat de Barcelona* i *principat de Catalunya* es mantingué a través del temps, com ens mostra el jurista i cronista Andreu Bosch el 1628:

[...] dir Catalunya, o lo Comtat de Barcelona tot es una cosa, y aixi ho entengueren apres les constitucions, è Historiadors, com baix mes clar se provarà. Tambe se troba practicat que a Cathalunya donan titol de Principat tant les historios [sic] com los mateixos usatges antichs, constituscions noves, provisions Reyals sens fer differència en dir, Cathalunya, o Comtat de Barcelona, o Principat de Cathalunya, que tot es una cosa.³⁹

No obstant això, l'ús de *comtat* o *comtat de Barcelona* per a anomenar Catalunya es convertí, ja en els darrers segles medievals, però sobretot en els moderns, en un cultisme més propi d'obres històriques o jurídiques que no pas del món polític ni, encara menys, de la vida quotidiana dels catalans. Aquests es referien a Catalunya amb la categoria política de *principat* abans que no pas amb l'erudita i vetusta de *comtat de Barcelona*, i encara menys amb la inexistent categoria de *comtat de Catalunya*.

De fet, els únics territoris catalans de jurisdicció reial que a Catalunya conservaren ben viu el títol de comtat i una certa singularització del conjunt territorial català foren el Rosselló i la Cerdanya. D'aquesta manera, el nom polític oficial de Catalunya, almenys fins a la integració d'aquests comtats septentrionals en el regne de França l'any 1659, fou *principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya*. Tanmateix, l'autonomia d'aquests comtats septentrionals respecte de Catalunya era més formal i nominal que efectiva, ja que, malgrat que disposaven d'institucions reials pròpies, com el governador o els jutges d'apel·lacions, el Rosselló i la Cerdanya

38. Ricard ALBERT i Jordi GASSIOT (ed.) (1928), *Parlaments a les Corts Catalanes*, Barcelona, Barcino, 1928, p. 117.

39. Andreu BOSCH, *Summari, index o epitome dels admirables y nobilissims titols de honor de Cathalunya, Rossello y Cerdanya y de les gracies, priuilegis, prerrogatiues, preheminiencies, llibertats è immunitats gosan segons les propries y naturals lleys*, Perpinyà, Pere Lacavalleria, 1628, p. 98.

no només es definien com a part de Catalunya, sinó que es regien pel dret constitucional català, eren governats pel mateix virrei que el Principat, els seus representants participaven en les corts catalanes i la Diputació del General de Catalunya tenia jurisdicció sobre ells.

Així doncs i contràriament al que succeeix amb *comtat de Barcelona*, amb el pas del temps l'ús de *principat* augmentà tant com a sinònim de *Catalunya* que o bé gairebé sempre acompanyava el corònim o bé, si anaven per separat, era més emprat que la segona.⁴⁰ Per consegüent, entre la segona meitat del segle XIV i al llarg del segle XV, el concepte de *principat* anà consolidant-se com a nom oficial i popular d'un dels dominis polítics de la península Ibèrica, equivalent, per exemple, als regnes d'Aragó, València, Castella, Navarra o Portugal. De fet, el principat català, que estigué vinculat primer a la monarquia dinàstica de la Corona d'Aragó i, més tard, també a la monarquia d'Espanya dels Àustria i, àdhuc, a la monarquia de França dels Borbó durant part de la Guerra dels Segadors, es trobava en peu d'igualtat, com a entitat política, no només amb altres comunitats polítiques ibèriques, sinó també amb les d'arreu de la cristiandat,⁴¹ com ara els regnes d'Anglaterra, Escòcia, Hongria, Sicília, Nàpols o Bohèmia. Així doncs, resulta totalment justificat parlar del Principat de Catalunya com a comunitat política independent en el marc, inicialment, de la Corona d'Aragó i, posteriorment, també de la monarquia hispànica dels Àustria, perquè aquestes entitats no eren regnes unificats i centralitzats, sinó *monarquies compostes* de múltiples regnes i principats autònoms entre ells però governats coordinadament pel mateix monarca, que legalment havia de cenyir-se al règim politicojurídic de cadascun d'ells com si fos el seu sobirà en exclusiva.⁴²

Per tant, no hem de confondre el Principat de Catalunya amb una altra mena de principats: els senyorijs pertanyents als infants reials que han d'heretar la corona. Per influència estrangera, des del pas del segle XIV al XV es començà a atorgar el títol de príncep als infants hereus dels reis cristians d'Espanya, cosa que motivà que el conjunt de terres que els diferents reis cedien als seus futurs successors com a senyors feudals rebessin el nom de *principat*: el principat d'Astúries, per a l'hereu del rei de Castella i

40. Jaume SOBREQÜÉS, *Consolidació i majoria d'edat*, p. 351.

41. Víctor FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Jurídics, 2015.

42. El concepte historiogràfic de *monarquia composta* ha estat bastit per historiadors prestigiosos com Helmut G. Koenigsberger, John H. Elliott i Conrad Russell. Vegeu «Dominium politicum et regale», una conferència de Koenigsberger al King's College de Londres editada a Helmut G. KOENIGSBERGER, *Politicians and virtuosi: Essays in Early Modern History*, Londres, The Hambledon Press, 1986; John H. ELLIOTT, «A Europe of composite monarchies», *Past & Present*, núm. 137/1 (1992), p. 48-71; John H. ELLIOTT, «Catalunya dins d'una Europa de monarquies compostes», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 13-1 (1993), p. 11-24, i Conrad RUSSELL (coord.), *Las monarquías del Antiguo Régimen, ¿monarquías compuestas?*, Madrid, Complutense, 1996.

Lleó, el principat de Viana, per a l'hereu del rei de Navarra, i el principat de Girona, per a l'hereu del rei d'Aragó i comte de Barcelona. Precisament, el principat gironí era un senyoriu atorgat al primogènit de la Corona d'Aragó que s'ubicava dins del Principat de Catalunya.

Cal dir que l'arrelament del nom *principat de Catalunya* fou extremament fort, atès que fins i tot amb la integració *manu militari* de Catalunya en la Corona de Castella —que la convertí en una província del Regne d'Espanya dels Borbó—, *principat* continuà essent el nom del territori, com testimonia el Decret de Nova Planta del 1716. I aquesta situació es mantingué fins que, amb la implantació del liberalisme a l'inici del segle XIX, es va dividir el territori català en les quatre províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. D'aquesta manera, el terme que ens ocupa desaparegué per sempre de la realitat politicoadministrativa i jurídica del país.

Exposat tot això, és necessari destacar que, malgrat que disposem de tots aquests coneixements sobre la semàntica del principat català i del comtat barceloní, en el moment de redactar aquest article només tinc constància de la publicació d'una anàlisi quantitativa sobre els conceptes de *principat* i *comtat*. Es tracta de la comunicació d'Elisabet Mercadé, en què, mitjançant recerques diacròniques (1576-1585, 1668-1677 i 1701-1705) en els dietaris del Consell barceloní, l'autora ni es planteja de cercar *comtat* aplicat al de Barcelona, sinó que només analitza el concepte en plural i referit només als comtats de Rosselló i Cerdanya,⁴³ mentre que sobre *principat* ens indica que «[a]l segle XVI la veu més utilitzada és *Catalunya*, seguida de *Principat*; en canvi, al segle XVII i els inicis del segle XVIII s'inverteixen els termes».⁴⁴

Davant del buit d'estudis terminològics sobre *principat de Catalunya* i *comtat de Barcelona*, a continuació s'ofereix una breu anàlisi que segueix el model metodològic de la meua tesi doctoral,⁴⁵ que s'inspira, d'una banda, en els mètodes de recerca seguits per reconeguts experts internacionals en la matèria, com, per exemple, els investigadors de l'escola de Cambridge,⁴⁶ Reinhart Koselleck,⁴⁷ Javier Fernández Sebastián i

43. Elisabet MERCADÉ, «Una aproximació a la idea de Catalunya», p. 284.

44. Elisabet MERCADÉ, «Una aproximació a la idea de Catalunya», p. 283.

45. Cristian PALOMO, *Identitat i vocabulari polítics*, 2018.

46. Sobre el col·lectiu d'autors coneguts com a escola de Cambridge, entre els quals figuren Quentin R. D. Skinner i John G. A. Pocock, entre d'altres, així com per la seva metodologia, vegeu E. RABASA, «La Escuela de Cambridge: historia del pensamiento político. Una búsqueda metodológica», *En-Claves del Pensamiento*, núm. 9 (2011), p. 157-180.

47. Reinhart KOSELLECK, «Historia de los conceptos y conceptos de historia», *Ayer*, núm. 53 (2004), p. 27-45, i Reinhart KOSELLECK, *Historias de conceptos. Estudios sobre semántica y pragmática del lenguaje político y social*, Madrid, Trotta, 2012 (1a ed.: 2006).

Cecilia Suárez,⁴⁸ i també Francesco Benigno;⁴⁹ i, d'altra banda, en la pauta metodològica emprada pels pioners, i ja citats, estudis en l'àmbit de la història conceptual de Catalunya de Mercadé i Torres, els quals se centren en l'examen de conceptes geopolítics i politicojurídics propis de la Catalunya del segle XVII i l'inici del XVIII.

Amb tot, abans de començar l'anàlisi és imprescindible fer un parell de constatacions: d'una banda, escollir els anys 1700-1714 no ha estat una vel·leïtat, sinó que respon, en primer lloc, al fet que al començament del segle XVIII els conceptes estudiats ja han pogut desenvolupar-se semànticament durant diversos segles⁵⁰ i, en segon lloc, al fet que per a les nostres fonts dietarístiques els anys 1700-1714 són un període riquíssim en informació, el temps de zenit de les institucions que confeccionaven els dietaris, les quals, després de diversos segles d'evolució, foren abolides amb la conquesta borbònica de Barcelona de l'any 1714.

D'altra banda, malgrat que els resultats d'aquest estudi marquen unes tendències claríssimes i que la documentació treballada és extremament representativa del llenguatge polític, jurídic i administratiu català de l'època, cal ser prudent i no perdre de vista que només són dues fonts documentals.

4. COMTAT DE BARCELONA I PRINCIPAT DE CATALUNYA EN ELS DIETARIS INSTITUCIONALS DEL SEGLE XVIII

Pel que fa a *comtat de Barcelona*, les nostres fonts documentals ens permeten constatar que *comtat* és un concepte poc emprat per la classe dirigent catalana d'inicis del segle XVIII. Només l'hem comptabilitzat 203 vegades entre les dues fonts amb les formes *comtat*, *comptat*, *condado*, *comtats*, *comptats* i *condados*, amb una clara diferència entre els dietaris de la Diputació, on el concepte apareix 165 cops (81,28% del total), enfront de les 38 vegades (18,72%) que el trobem en els dietaris barcelonins.

Quant al significat, el més habitual és que el concepte s'utilitzi per a fer referència als comtats de Rosselló i Cerdanya, però també apareixen diversos comtats catalans de jurisdicció nobiliària, com ara els d'Empúries, Centelles, Erill o Prades, entre d'altres.

48. Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN i Cecilia SUÁREZ (coord.), *La subversión del orden por la palabra. Tiempo, espacio e identidad en la crisis del mundo ibérico, siglos XVIII-XIX*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 2015.

49. Francesco BENIGNO, *Las palabras del tiempo. Un ideario para pensar históricamente*, Madrid, Cátedra, 2013.

50. Tal com va indicar Koselleck, en el temps transcorregut entre l'alta edat mitjana i l'època de les Llums, el més habitual era que les paraules del llenguatge polític, social i jurídic acumulessin un gran nombre de significats. Reinhart KOSELLECK, «Historia de los conceptos y conceptos de historia».

Dins del còmput global, el nombre d'al·lusions al comtat de Barcelona és molt escàs. Del total de 203 aparicions de *comtat* entre ambdós dietaris, el mot només fa al·lusió —explícita o implícita— al comtat barceloní en 27 ocasions (el 13,3 %). En aquests darrers casos, *comtat de Barcelona* sempre apareix en singular, en textos de caràcter històric i jurídic —sobretot per a referir-se a antigues disposicions legals i privilegis— i algunes vegades fent d'equivalent de mots i expressions com *principat*, *Catalunya* o *principat de Catalunya*, fet que exemplifica la tradicional vinculació i equiparació entre Catalunya, el principat català i el comtat barceloní.

Per exemple, l'any 1701 es menciona en els dietaris del Consell de Cent un privilegi del rei Pere III el Cerimoniós que regulava com havien d'actuar els successors al tron en el marc de Catalunya:

[...] no puga lo nou successor dins lo present Principat y comtat de Barcelona exercir jurisdicció contenciosa per sí ni per interposada persona fins a tant que dit nou successor hage jurat no sols la dita carta de bovatge, sinó també tots altres statuts y ordenacions fetas en corts generals.⁵¹

El 1702, en un vot cosit al dietari de la Diputació del General podem llegir el següent:

Consta que en lo capítol setanta de las Corts del any 1599, la Cort General suplicà a sa magestat que ningun prèp pogués ser tret del Principat per qualsevol motiu, raó o causa, encara que en aquell no hagués delinquit ni se li hagués format procés, ans bé, que de tots los delictes dels presos del Principat y comtat de Barcelona se hagués de conèixer dins de ell.⁵²

El 1704 es cus al dietari de la Diputació un document «què [sic] conté la genealogia dels senyors reys de las Espanyas»⁵³ en el qual s'assenyala que «Phelip ters de Castella y segon de Aragó, per mort de Phelip segon, pare, succehí als dominis de la monarchia de Espanya y al comtat de Barcelona»;⁵⁴ el 1705 els consellers de Barcelona exposen al nou rei «que los gloriosos predecesores de vuestra magestad [des de l'any 1299], en el ingreso de la sucession del condado de Barcelona o en Catalunya, se dignaron favorecerla jurando la observancia» dels privilegis de la ciutat;⁵⁵ mentre que l'any 1708 es cus al mateix dietari un document que, tot tractant sobre la Vall d'Aran, indica:

51. MNA, vol. xxiii, p. 178-179.

52. DGC, vol. x, p. 1522.

53. DGC, vol. x, p. 453.

54. DGC, vol. x, p. 1741.

55. DGC, vol. x, p. 1945-1946.

[...] que la Vall de Aran per real privilegi del rey don Joan lo primer dat al primer mars 1387, en foli 44 del llibre dels Privilegis de la Vall, confirmatori de altre real privilegi del senyor rey don Pere ters son pare de 21 de octubre 1381, se troba perpètuament unida e incorporada a la Real Corona de Aragó y ab lo principat de Catalunya y comtat de Barcelona, de forma que per ninguna causa, motiu ni rahó pot la Vall ni ningú de sas vilas y llochs ésser separada de dit principat y comtat.⁵⁶

Pel que fa a *principat*, en totes dues fonts n'hem trobat 7.811 ocurrences, de les quals 3.204 corresponen al volum ix del dietari de la Diputació, mentre que 3.620 les hem comptat en el volum x de la mateixa font.

Així, sumen un total de 6.824 ocurrences que apareixen en la font de la Generalitat amb les següents formes escrites:

- En català: «principat» (4.736) i «principats» (5) (total: 4.741).
- En castellà: «principado» (1.705) i «principados» (2) (total: 1.707).
- En llatí: «principatus» (329), «principatum» (7), «principatui» (1) i «principatu» (39) (total: 376).

En els dietaris del Consell de Cent de Barcelona, les aparicions totals del concepte es xifren en 987, les quals desgranem segons el volum: volum XXIII, 223; volum XXIV, 208; volum XXV, 158; volum XXVI, 162; volum XXVII, 116, i volum XXVIII, 120.

Les formes escrites són les següents:

- En català: «principat» (595) i «principats» (1) (total: 596).
- En castellà: «principado» (386) i «principados» (1) (total: 386).
- En llatí: «principatus» (3) i «principatum» (2) (total: 5).

Les proporcions entre ambdues fonts documentals resten en un clar desequilibri: del total de 7.811 aparicions del concepte, 6.824, o sigui, el 87,36 %, corresponen als dietaris de la Diputació del General, mentre que les 987 ocurrences restants, el 12,64 %, són dels dietaris del consistori de la capital del Principat.

La comparació entre les 203 ocurrences de *comtat*, especialment les 27 referides al comtat de Barcelona, i els milers d'ocurrences de *principat* és abismal. Un *principat* que gairebé sempre apareix en singular, cenyint-se geopolíticament a Catalunya.

En la documentació dietarística el Principat de Catalunya posseeix una evident faceta territorial, que permet expressions com la que indicava l'anomalia del fet que «lo senyor llochtinent general [el virrei comte de Starhemberg] se troba estar fora del present Principat».⁵⁷

Tot i això, el territori del Principat està delimitat políticament des de l'època medieval i la seva terra és habitada per una comunitat —la catalana— que es considera i és considerada com a política. Una comunitat conformada pels «indivíduos del

56. DGC, vol. x, p. 2266.

57. DGC, vol. x, p. 1314.

Principat»,⁵⁸ la majoria dels quals no sols eren geogràficament oriünds del territori del Principat, sinó també políticament i jurídica naturals d'aquest pel fet d'haver-hi nascut. Ara bé, dic la majoria perquè no tothom que feia vida a Catalunya —durant un temps o de manera permanent— n'era pas natural. Per aquesta raó, en textos del 1705 es distingeix entre «los naturals, habitants y estrangers que's troban en la present ciutat [de Barcelona], Principat [de Catalunya] y comptats [de Rosselló y Cerdanya]»⁵⁹ i es fan especificacions com la «prohibició a tots los naturals, habitants y habitadors, domiciliats y no domiciliats en lo present Principat» de comprar «textits de plata y or y galons y robas forasteras».⁶⁰

Continuant amb els habitants de Catalunya, cal dir que a l'època se'ls presuposava, almenys als naturals, un grandíssim zel pel sistema politicojurídic del país. A tall d'exemple, veiem que l'any 1713 els Tres Comuns de Catalunya demanaren a l'almirall Jennings, de la flota britànica, que intercedís per aconseguir el compromís del general borbònic Grimaldi de conservar les *Constitutions y altres drets de Catalunya*. L'almirall, mitjançant el seu intèrpret, els respongué que sobre «l'assumpto expresat se dedicaria com si fos natural y fill del Principat, que se condolia sumament de sos haogos, considerant ser medi just mirar per la conservació de sas llibertats y Privilegis».⁶¹

Ara que tractem del sistema politicojurídic, és necessari recordar que en l'àmbit institucional el Principat de Catalunya era equivalent als altres regnes autònoms, com el d'Aragó o el de València, i, per tant, posseïa l'administració pròpia d'un regne: des del rei, que governava a Catalunya amb el títol particular de comte de Barcelona i ho feia a través de tot un entramat d'oficials delegats, com el «comte Estaramberg, virrey y capita general del present Principat» o «lo excel·lentíssim senyor governador, comendant del Principat»,⁶² fins als oficials municipals, passant pels de les grans institucions regnícoles catalanes, com el «fidelíssim senyor don Francisco de Solà de Sant Esteve, deputat militar del General del present principat de Catalunya»⁶³ o el «marques de Monnegre, embaxador del Principat, a l'emperador y rey, nostre senyor».⁶⁴

58. MNA, vol. xxviii, p. 245.

59. Com ja s'ha indicat, el comtat de Rosselló i part del de Cerdanya ja no formaven part dels territoris de la corona d'Espanya des de l'any 1659 i el fet que es recorri a aquesta fórmula s'ha interpretat com una manifestació dels anhels de les institucions catalanes per recuperar uns territoris que el rei Felip IV d'Àustria havia entregat a la corona borbònica de França sense el consentiment dels representants del Principat. Elisabet MERCADÉ, «Una aproximació a la idea de Catalunya», p. 279.

60. Vegeu les tres citacions a DGC, vol. x, p. 629.

61. MNA, vol. xxviii, p. 235.

62. MNA, vol. xxviii, p. 67 i 107.

63. DGC, vol. x, p. 1322.

64. MNA, vol. xxviii, p. 75.

I continuant amb les qüestions de caire polític, el príncep sobirà i el Principat, els dos pols de poder a Catalunya, mantenien una relació simbiòtica i, alhora, dicotòmica. El conjunt dels súbdits del Principat podia ser definit amb l'expressió *General de Catalunya* i era representat pels braços estamentals davant del monarca durant la celebració de les corts catalanes.⁶⁵ Ara bé, quan les corts eren closes, la representació del General, i amb ella la del Principat, requeia en la Diputació del General (i, extraordinàriament, també en una junta de braços estamental) i era reforçada pel pes polític de les altres dues grans institucions o comuns de Catalunya: el Consell de Cent de Barcelona i el Braç Militar de Catalunya.

En aquest sentit, el 12 gener de 1713 la mateixa emperadriu (consort i virreina de Carles d'Àustria, comte de Barcelona que en aquell temps també ostentava el títol d'emperador del Sacre Romà Imperi) no s'estigué de dir al conseller en cap de Barcelona —qui li havia entregat un escrit per a l'emperador en el qual la ciutat l'informava de l'estat crític en què es trobava Catalunya, envaïda per dos exèrcits dels Borbó— que ella mateixa acompanyaria el predit escrit amb una carta seva a fi que l'emperador acceptés «con major benignidad y zelo» la demanda de les ordres més convenients per a la Diputació, el Consell de Cent i el Braç Militar, els quals la sobirana anomena, respectivament, «el Principado, Ciudad y noblesia de Cataluña».⁶⁶

Pel que fa a l'àmbit semàntic, resta afegir que el Principat també fou, en paraules de Xavier Torres, «aquella persona *imaginada*, compuesta, ficta o independiente de sus miembros o componentes individuales, y susceptible, por eso mismo, de convertirse en sujeto político o de derechos colectivos».⁶⁷ Tanmateix, aquest autor indica que aquella persona era designada amb les veus *terra*, *pàtria*, *província* o *Catalunya*, però no inclou el terme *principat*, tot i que apareix personalitzat en la documentació històrica.

A tall de mostra, el 29 d'abril de 1713 un síndic del Consell de Cent entrega al virrei Starhemberg una representació en què queda palesada literalment la «invencible repugnancia que conserva est Principat en apartar-se del suau domini de sa magestat cesàrea»,⁶⁸ mentre que el 16 d'agost de 1713 els resistents de Barcelona deixen clar per escrit als seus assetjadors que, enfront dels seus insults i les seves amenaces, «[...] el general que manda estas tropas [Antonio de Villarroel] y el Principado, que sigue conseqüente la guerra para mantener indemne su fidelidad y vassallage, se harán mantener con la espada y el fusil la veneración que se les debe assí por el rey a quien sirven, como por lo que por si propios se saben merecer».⁶⁹

65. Oriol OLEART, «La terra davant del monarca. Una contribució per a una tipologia de l'assemblea estamental catalana», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 25-2 (1995), p. 593-615.

66. Vegeu ambdues citacions a MNA, vol. xxviii, p. 52.

67. Xavier TORRES, *Naciones sin nacionalismo*, p. 89.

68. MNA, vol. xxviii, p. 75.

69. MNA, vol. xxviii, p. 257.

5. CONCLUSIÓ I HIPÒTESI SOBRE L'ANOMALIA HISTORIOGRÀFICA

Mercès a la història conceptual, en aquest article queden demostrats un parell de fets històrics:

a) La documentació certifica, d'una banda, que *principat* fou la categoria política oficial de Catalunya entre mitjan segle XIV i inicis del XIX i, de l'altra, que el Principat de Catalunya fou una entitat amb una natura política intrínseca.

b) El món acadèmic en general i la historiografia catalana d'època contemporània en particular han presentat una anomalia a favor del concepte de *comtat de Barcelona* i en detriment del concepte de *principat de Catalunya*, en no divulgar socialment la rellevància d'aquest darrer en la història política catalana de les èpoques baixmedieval i moderna.

El perquè d'aquest fet potser l'hauran d'explicar els acadèmics especialistes en la societat catalana dels segles XIX i XX. Tanmateix i com a simple hipòtesi, penso que la qüestió roman relacionada amb la construcció de l'estat nació espanyol i amb l'establiment d'una història nacionalista espanyola que ha pretès retrotreure l'esmenat estat nació espanyol unificat al temps dels Reis Catòlics o, fins i tot, al temps dels reis visigots.⁷⁰ Per a aquesta concepció, pot resultar molt més molest el concepte de *principat* que no pas el de *comtat*. No s'ha de perdre de vista que a l'Europa dels se-gles XIX, XX i XXI existeixen tres estats independents amb la categoria de principat: Andorra, Liechtenstein i Mònaco. En canvi, però, no hi ha cap comtat sobirà, de manera que resulta fàcil l'associació pseudohistòrica de l'antic comtat sobirà de Barcelona —i, per tant, de Catalunya— amb comtats de jurisdicció nobiliària creats mitjançant privilegis reials, com podrien ser els comtats de Prades (1324), d'Aranda (1508) o de Creixell (1691). Això facilita conceptualment Catalunya com un ens subordinat i subsumit en el regne d'Aragó des del segle XII i en el d'Espanya des de l'any 1479.⁷¹

Tot plegat, doncs, ens condueix a suposar que hi pot haver diversos motius pels quals el món acadèmic ignora aquesta anomalia: per seguidisme de la predita concepció historiogràfica del nacionalisme espanyol, per a evitar enfrontaments amb els qui en són partidaris o, senzillament, per menysteniment de la història conceptual. Sigui com vulgui, si volem apropar-nos de la manera més rigorosa i menys anacrònica possible a realitats històriques llunyanes i a la mentalitat dels pretèrits que les van viure, cal esmenar anomalies com aquesta i fomentar el conreu de la història conceptual.

70. Cristian PALOMO, «Reflexions a l'entorn de la Guerra de Successió espanyola. La legitimació històrica d'un Estat espanyol mig mil·lenari», *Revista de Catalunya*, núm. 308 (2019), p. 102-114.

71. Aquesta concepció ha estat analitzada a fons a Vicent BAYDAL i Cristian PALOMO (coord.), *Pseudo-història contra Catalunya. De l'espanyolisme a la Nova Història*, Vic, Eumo, 2020.